

XVI. YÜZYIL DİVAN ŞÂİRİ FEDÂYÎ ve FÂL-NÂME-İ KUR'ÂN-I 'AZÎM'İ

*İsmet ŞANLI**

ÖZET

XVI. yüzyılda II. Bâyezid ve Yavuz Sultan Selim dönemlerinde yaşamış olan Fedâyî'nin asıl adı Ali Bâlî'dir. Kaynaklardaki bilgilere ve bazı kasidelerine göre Şehzade Mahmud ile Şehzade Korkud'un hizmetlerinde bulunmuş, Sultan II. Selim'in şehzadelik döneminde sipâhîlik yapmış olan Fedâyî, 969/1561 yılında vefat etmiştir.

Fedâyî'nin bilinen tek eseri Divanı'dır. Oldukça hacimli olan bu divan, nazım şekilleri ve muhtevâ açısından zengin bir eserdir. Üzerinde durmaya çalıştığımız Falnâme, Divan'ın Millî Ktp. No: 8625'te kayıtlı nüshasının sonunda yer almaktadır. Aruzun "Mef'â'è'lün Mef'â'è'lün Fe'è'ylün" kalıbıyla yazılmış olan falnâme 78 beyittir. Fal ve falnâmeler hakkında genel bilgiler verildikten sonra Fedâyî'nin Falnâmesi'nin özellikleri üzerinde durularak transkripsiyonlu (çeviri-yazı) metni verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Şiiri, Fedâyî ve Falnâme.

ABSTRACT

XVI. Century's Divan Poet Fedâyî and His Fal-Nâme-i Kur'ân-ı 'Azîm

Fedâyî of whom real name is Ali Bâlî, lived in sixteenth century in the term of Bâyezid II. and Yavuz Sultan Selim. According to sources and some of his poems, he served for Şehzade Mahmud and Şehzade Korkud and had been as a knight in the term of Şehzade Selim (Selim II.). He died in 969/1561.

The divan is the only work of him that known. It is rather bulky and has variously poems. Falnâme, which we are trying to describe, has been at

* Dr.; Osmangazi Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyat Bölümü.

the end of Fedâyî's divan which at Millî Library, Nu: 8625. Falnâme is 78 couplet and were written with aruz's mefÀèilün mefÀèilün feèÿlün mold. After given general knowledge about "fal and falnâme", examined features of Fedâyî's Falnâme, then Falnâme's translated-text has been given.

Keywords: Ottoman poetry, Fedâyî and Falnâme.

XVI. yüzyılda II. Bâyezid ve Yavuz Sultan Selim dönemlerinde yaşamış olan Fedâyî'nin asıl adı, Ali Bâlf'dir. Kaynaklardaki bilgilere, Divanı'nda yer alan tarihlere ve bazı kasidelerine göre Şehzade Mahmud ile Şehzade Korkud'un hizmetlerinde bulunmuş, Sultan II. Selim'in şehzadelik döneminde sipâhîlik yapmıştır. Edirneli olan Fedâyî, 969/1561 yılında vefat etmiştir (Ahdî, 107, v. 177b-178a). Fedâyî'nin hayatı hakkında bilinenler oldukça azdır. Şuara tezkirelerinden edinilen bilgiler ise yetersizdir. Şair hakkında bilgi veren en eski kaynak Ahdî'nin *Gülşen-i Şu'arâ*'sıdır. Daha sonra yazılan eserler Ahdî'nin verdiği bilgileri tekrar etmişlerdir.¹

Fedâyî'nin bilinen tek eseri *Divanı*'dır.² Oldukça hacimli olan bu divan, nazım şekilleri ve muhtevâ açısından zengin bir eserdir. Yapılan araştırmalara göre Divan edebiyatında az sayıda görülen "Bahr-i Tavîl"i ilk örneklerini Fedâyî yazmıştır. Şiirleri incelendiğinde Fedâyî'nin dinî bilgisinin güçlü olduğu, tasavvufî konulara geniş olarak yer verdiği, bir murabba'na göre Mevlevîliğe meyilli biri olduğu anlaşılmaktadır. Gazellerinde genellikle tasavvufu orta sınıf halka anlatma arzusu sezilmektedir (Mermer, 2002).

Üzerinde durmaya çalıştığımız Falnâme, Divan'ın Millî Ktp. No: 8625'te kayıtlı nüshasının sonunda (v. 125b-127b) "Fâl-nâme-i Kur'ân-ı Azîm" başlığı ile yer almaktadır. Aruzun "MefÀèilün MefÀèilün Feèÿlün" kalıbıyla yazılmış olan fâl-nâme 78 beyittir.

Kökü ve başlangıçtaki ilk manası belli olmayan fal, Arapça bir kelimedir. İslâmiyetin mukkaddes kitabı Kur'ân-ı Kerim'de ise fal kelimesi yerine "tyr" kökü geçmektedir. Bazı hadislerde fal ve tıyara kelimelerinin her ikisi de gelecekte olabilecek hadiselerle işaret manasında kullanılmıştır (Duvarcı, 1993, s. 1).

¹ Abdurrahman Hibrî, 616, v. 80a; Peremeci, 1940, s. 199-200; Erdemir, 1998, s. 158; *TDEA*, 3, 1979, s. 175; İpekten, (v.d.), 1988, s. 133; Canım, 1995, s. 147-148; *TYDK*, 1, 1947, s. 145-146; Dumank, 1969; Erengül, 1970; Mermer, 2002, s. 122.

² Divan'ın bilinen iki yazma nüshası vardır: Biri Süleymaniye Ktp., Hekimoğlu Ali Paşa, No: 633, diğeri Millî Ktp. No: 8625'te kayıtlıdır.

Fal, gelecekteki olaylar hakkında olumlu veya olumsuz bilgi edinebilmek için başvurulan çeşitli işlemler olup; yapılan işe *fal açmak*, *fal çıkarmak*, *fala bakmak*, yapana ise *falcı* denir. Milattan önceki devirlerde putperestlik ve tabiat olaylarına tapmanın yaygın olduğu toplumlarda falcılığın da yaygın olduğu görülmektedir. Çin, Mısır, Yunanistan bu bölgelerin başında gelmektedir. Bilhassa Mısır'da falcılık çoğunlukla sihirle iç içedir. Gök cisimlerinin davranışlarından anlam çıkararak falı yönlendirmek neticesinde “Ahkâmü'n-nücûm” (astroloji) adlı ilim dalı gelişmiştir. İslâm öncesi Arap toplumunda da fal yaygındır. Kur'ân'da içki ve kumarı haram kılan âyette (Maide, 90)³ “fal okları” ile hareket etmenin de haram olduğu bildirilmektedir (Kara, 1979, s. 153).

Falcılık ve büyücülük medenî ülkelerin çoğunda kanunla yasaklandığı gibi bizde de “Tekke ve zaviyelerin seddine ve türbedarlıklarla bir takım ünvanların men ve ilgasına dair” 13 Aralık 1925 tarihli ve 677 sayılı kanunun 1. maddesiyle yasaklanmıştır (TA, 1968).

Fal kelimesinin anlamı daha sonraları değişmiş, “ileride meydana gelebilecek iyi olaylara işaret” anlamından uzaklaşarak, bu işaretleri bazı sun'î usullerle araştırmak, şeklinde kullanılmaya başlanmıştır (Macdonald, 1977).

Zamanla bu ta'birin, geleceği hem iyi hem de kötü yönleriyle öğrenmek için bazı garip vasıtalarla müracaat etmek ve bu müracaat sonunda elde edilen netice olarak kullanıldığı görülmektedir. Fal, bazan talih deneme, bir takım cetveller yardımı ile düzenli bir şekilde tertip edilen usuller, uğur, iyi talih, baht ve niyet anlamlarına da gelmektedir (Duvarcı, 1993, s. 1).

Fala bakma veya fal baktırma bütün toplumlarda olduğu gibi İslâm toplumlarında da yaygın bir gelenek hâlini almıştır. Falın toplumun büyük bir kesiminde, bir işe başlamadan önce özellikle önemli kararlar alınacağı zaman âdeta bir danışma ve iyiye yorma aracı olarak kabul görmesi ve yaygınlık kazanmasında, “İslâmda teşe'üm yoktur, en hayırlısı tefe'üldür, tefe'ül sizden birinizin duyduğu güzel sözdür” (Zebidi, 1978, s. 92) meâlindeki hadisten çıkarılan müsamahakâr yorumun etkili olduğu söylenebilir (Uzun, 1995). “Hz. Muhammed, iyiliğe işaret eden alâmetlere dikkat edilmesini öğüt eder; böyle hayırlı alâmetler için fal tedbirini kullanır ve bu kelimeyi tesadüfen işitilen her iyi söze işaret olarak izah ve bu alametlerin kabulünü tavsiye eder” (Duvarcı, 1993, s. 12).

Fal, Divan edebiyatında çeşitli şekillerde ele alınmıştır. Zâifî'nin *Fâl-ı Murgân*'ı (Kurnaz, 1983), Ömer Rüşenî Dede'nin *Miskinnâme*'si, Cem

³ *Kur'ân-ı Kerim ve İzahlı Meâl-i Alisi*, Haz. A. Fikri Yavuz, İstanbul, 1981, s. 23.

Sultan'ın *Fâl-ı Reyhân-ı Cem Sultân'ı* (Ersoylu, 1981), Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın *Kıyâfetnâme'si* (Çelebioğlu, 1979) gibi müstakil eserlere konu olmasının yanında aşağıdaki beyitlerde görüleceği gibi şâirler tarafından çeşitli şiirlerde yer yer mazmun ve teşbih unsuru olarak da ele alınmıştır. Meşhur Divan şairlerinden Zâtî'nin de (ö. 1546) falcılıkta uğraştığı bilinmektedir (Büyük Türk Klâsikleri, 3, 1986).

Çıktı beyâz u humre ile fâlimız bizim
Hükm itti rûy-ı âline remmâlimiz bizim

Nâbî

Dest-i nusrat mushâf-ı iclâlin itdikçe küşâd
Sûre-i innâ fetahnâ'dan açulsun fallar

Sâbit

Fâl ettim idi mushaf-ı hüsninde geldi “lâ”
Bildim ki aşkın etse gerek nefy-i mâsivâ

Nev'î

Fâl dutup yüzün mushâfın ettikçe nazar
Fitne-i cândır u âşub-ı cihândır görünen

İvazpaşazâde Atâyî (Duvarcı, 1993).

İlmü't-tefe'ül ve'l-kur'a ve *Matlab-ı ilm-i fal* adlarıyla da bilinen falın çeşitli şekilleri vardır. Bunlar şu şekildedir:

1. Zecr, tıyâre, ciyâfet: Kuş ve hayvanların ses ve davranışlarından hareket ederek açılan fallardır.

2. Kehânet: Taş falı. Yedi taşla yapılır. Taşlar elde karıştırıldıktan sonra aldıkları şekle göre fala bakılır.

3. 'Irâfet: Su falı. Su dolu bir kaba bakarak suyun şekli ve rengine göre fala bakılır. Bu tür fala bakan kişiye “arraf” denir.

4. Kıtfe: Koyun kemiğinin rengine göre bakılan faldır. Kırmızı, kan dökücülüğe, sarı hastalığa, yeşil bolluğa, siyah darlık ve yokluğa işarettir.

5. İhtilac: Vücuttaki çeşitli organların hareketlerinden manalar çıkarılmasıdır. Kulağın çınlaması sevgilinin anışına, gözün seğirmesi ölüme, ayakların kaşınması yolculuğa işaret olarak yorumlanır.

6. Firaset: İnsanların huylarını renk, şekil ve uzuvlarına bakarak tespit etmektir. Saçları yumuşak olanlar kötü huylu, büyük gözlü olanlar hilekâr, küçük gözlü olanlar arsız olarak kabul edilir (Ertaylan, 1951; Kara, 1979).

7. Kitap Falı: Eski ve yaygın olarak kullanılan fal çeşitlerindedir. Kerametine inanılan kimselerin veya meşhur şairlerin eserlerinden istifade edilir. Mevlânâ'nın *Mesnevi'si*, Sa'dî'nin *Gülistan'ı*, Hafız-ı Şirazi'nin *Divan'ı* bu çeşit fal için sıkça kullanılan eserlerdendir (Duvarcı, 1993; Sezer, 1998).

8. Kur'ân Falı: Kur'ân-ı Kerim'in kendisinden açılan fal çeşididir.

9. Kur'a Falı: Kur'a ile bahtını, şansını deneme, talihini öğrenme usulüdür. Tavla zarına benzeyen, her yüzünde çeşitli harfler bulunan kur'a taşlarının atılması ile yapıldığı gibi, bir kağıt üzerine yapılmış noktalar ve bunların meydana getirdiği şekillere bakılarak da uygulanabilir. Kur'a taşının yüzündeki harflerin özel anlamlarına göre fikir yürütülür (Duvarcı, 1993; Ertaylan, 1951).

10. Reml (Kum Falı): Reml, kum anlamına gelir. Kum üzerine parmakla çizilen kendine has bazı şekillere bakılarak yorum yapılır. Bazı kitaplar bu ilmin İdris Peygamber ve Danyal ile ilgisinden söz ederler. Remlin esası nokta ve çizgilere dayanır. Remmâl, kum üzerine çizdiği 16 farklı işaretin anasır-ı erbaa, yıldızlar ve burçlarla münasebetini hesaplayarak yorum yapar (Levend, 1980; Sezer, 1998).

Günümüzde en çok iskambil kağıdı, elin içindeki çizgiler, çay, kahve, bakla, billur, muhtelif harf ve işaretler, yüz çizgileri, kafatası, zar, bulutların şekli, su, tuz, balmumu ve bazı kuşların sesleri... gibi çeşitli unsurlardan faydalanılarak fala bakılmaktadır.

Zamanla falın toplumda kabul görmesi ve yaygınlaşması sebebiyle nasıl fal bakılacağını öğreten, bu işte kullanılacak metinlerin de yer aldığı fal kitaplarının hazırlanmasına ihtiyaç duyulmuş, fal bakmanın usulü ile fal çeşitlerini konu alan Arapça, Farsça ve Türkçe manzum ve mensur çok sayıda eser yazılmıştır. "Fal bakmaya yarayan, mistik folklorun gereği olarak anlaşılması kolay bir dille yazılmış resimli ve resimsiz, tıbbî folklorla ait telkine dayalı kitaplar" şeklinde ifade edilen bu eserler, klâsik Türk ve Fars edebiyatlarında "Falnâme" adı verilen bir tür meydana getirmiştir. Bu eserlerin padişah ve devlet adamları ile ileri gelen kişilere sunulan nüshaları, tanınmış hattat ve müzehhiplerin elinden çıktığı gibi bazılarında minyatürler ve çeşitli şekiller de ilâve edilmiştir (Uzun, 1995).

Falnâmelere; *Yıldıznâme*, *tefe'ülnâme*, *hurşidnâme*, *ihtilâcnâme*, *kıyâfetnâme*, *kehânetnâme* de denilir. Bu isimlerle anılan kitapların herbiri ayrı bir çeşidine göre düzenlenmiştir. İhtilâcnâme, insan vücudundaki uzuvların hareketine göre fal açmadan; kehânetnâme, yedi taşla fal açmadan bahseder (Kara, 1979, s. 154-155).

Falnâmelerin başında, “Gaybı ancak Allah bilir” ifadesi kaydedilerek fal bakmadaki amacın yapılacak işin ve olayların hayra yormadan (tefe’ül) ibaret olduğu özellikle belirtilir. Falnâmelerde, tefe’ülde bulunmadan önce abdest almakla başlayan çeşitli dinî davranışların yerine getirilmesi tavsiye edilmiş, böylece falın câiz olmadığı konusundaki tereddütlerin ortadan kaldırılmasına çalışılmıştır (Uzun, 1995).

Falnâmeler çoğunlukla manzum olmakla beraber nesir halinde yazılanları da vardır. Nesir halinde olanlar genellikle *Yıldıznâme* olarak adlandırılır (Kara,1979).

Falnâmeleri, fal bakılmasında kullanılan metinlere göre guruplara ayırmak mümkündür.

1. Kur’ân Falnâmeleri:

Kur’ân’a dayalı olarak hazırlanan eserlerdir. Bu eserlere müstakil olarak, çeşitli eserlerin veya bazı yazma Kur’ân nüshalarının sonuna eklenmiş halde rastlanır. Arapça, Farsça veya Türkçe olarak yazılan bu eserlerin başında genellikle Kur’ân tefe’ülünün Hz. Peygamber tarafından tavsiye edildiği, hatta bazılarında bunun sünnet olduğu ifade edilip tefe’ülün âdâb ve usulünün anlatılması dikkat çeker. Kur’ân falnâmeleri ikiye ayrılır.

a)Harflerin Yorumuna Dayanan Falnâmeler:

Bu falın çeşitleri teferruatta farklılık gösterirse de esasta aynıdırlar. Fala bakmak için önce abdest alıp temizlenilir, sonra üç kere *İhlâs* okuyup ardından fal duası yapılır. Kur’ân-ı Kerim açılır ve açılan sayfadaki yedinci satırdaki ilk harfe bakılarak çıkan harfin fal cetvellerinde gösterilen anlamına göre yorum yapılır. Başka bir metotta ise, Kur’ân açılır, sağ sayfadaki “Allah” kelimesinin kaç tane olduğu tespit edilir. Sol sayfadan aynı sayı kadar satır, yukarıdan aşağıya sayılır. Bulunan satırın ilk harfi dikkate alınır, manzum veya mensur fal cetvellerinde anlamı bulunarak yorumlanır (Duvarcı, 1993).

Başka bir uygulamada ise, abdest alınıp gerekli dualar okunduktan sonra Kur’ân-ı Kerim açılır. Sağ sayfasında ilk âyetin ilk harfinin Kur’ân’ın hangi âyetlerine delâlet ettiği belirtilerek o âyetlerin anlamları fala esas alınır. Muhyiddin İbnü’l-Arabî’ye atfedilen *Tefe’ülnâme* bu türdendir. Bazı Kur’ân falnâmelerinde âyetler zikredilmeden sadece harflerin açıklamaları yapılmıştır. Fevâid mecmuaları ile cönklerde bu türden birçok falnâme rastlanmaktadır (Ertaylan, 1951, Uzun, 1995).

b) Kur’ân Ayetlerine Dayalı Falnâmeler:

Bu çeşit falnâmelerde seçilmiş bazı âyetlerin yorumu yapılır. Ayşe Duvarcı’nın (1993) fal ve falcılık hakkında bir inceleme ile birlikte

yayımladığı *Risâle-i Falnâme Lî Ca'fer-i Sâdık* ve *Teefeül-nâme* adlı iki falnâme Kur'ân falnâmelerinin her iki şekline örnek olarak gösterilebilir. Nuruosmaniye Ktp., No: 4988'de bulunan *Risâle-i Falnâme Lî Ca'fer-i Sâdık* isimli eser âyetlere dayalı mensur, Ankara Millî Ktp., No: 1968 A 329'da bulunan *Teefe'ül-nâme* isimli ikinci eser ise harflerin esas alınarak yazıldığı manzum bir falnâmedir (Uzun, 1995).

2. Kur'a Falnâmeleri:

Bu falnâmeler, üzerinde rakam veya harfler bulunan bir çeşit zar atılarak kullanıldığı için bu adı almış olmalıdır. Bunların uygulaması ve içeriği farklı birçok çeşidi bulunmaktadır. Kur'a falında atılan zar, harfleri gösterebileceği gibi rakamları da gösterebilir. Bir, üç, beş gibi daha çok tek sayılarla atılır. Bazen kur'a bir cetvel halinde düzenlenmiş harfler, rakamlar ve şekiller üzerine de atılabilmektedir.

Kur'a falnâmelerinin en tanınmışları Ca'fer es-Sâdık'a izâfe edilenleridir. İsmail Hikmet Ertaylan (1951) *Falnâme* adlı eserinde Ca'fer es-Sâdık'a nisbet edilen ve Fâtih Sultan Mehmed adına hazırlanmış olan Türkçe en geniş ve en eski kur'a falnâmesi nüshalarından birinin tıpkı basımını yayımlamıştır.

3. Peygamber Adlarına Göre Düzenlenen Falnâmeler:

Fâl-i Esmâ-i Nebî, Fa'lü'n-nebî, Fâl-i Nebî adlarıyla da anılan bu eserlerde peygamberlerin isimleri bir şema veya daire halinde düzenlenerek her birinin hayatı, tebliğleri ve mucizelerine dayalı fallar verilir. Millet Ktp., Ali Emîrî, Şer'iyye, No: 569'da bulunan eser bu tür falnâmelerdendir" (Uzun, 1995, s. 143).

FEDÂYÎ'NİN FÂL-NÂME-İ KUR'ÂN-I AZÎM'İ

Fedâyî, şiirlerine göre İslâmî inançlara bağlı, İslâmın yasaklarından kaçınan bir müslüman olarak görülmektedir. O'na göre falın insanlara mutluluk vermesi mümkün değildir. Bu nedenle fal ve falcılık ile ilgili uğraşlar (reml, ahter) ehline bırakılmalı, bunlardan bir fayda beklenmemelidir. Şair, *Divanı'nda* yer alan bir beyitte Hz. İbrahim'in gece yıldızların ve ayın, sabah da güneşin doğuşuna bakıp, bunların daha sonra batmaları üzerine bu tür fânî varlıkların "İlah" olamayacağını anlamasına telmih⁴

⁴ Enam, 76-79; "Gecenin karanlığı onu kaplayınca bir yıldız gördü, Rabbim budur, dedi. Yıldız batınca, batanları sevmem, dedi. Ay'ı doğarken görünce, Rabbim budur, dedi. O da batınca, Rabbim bana doğru yolu göstermezse elbette yoldan sapan topluluklardan olurum, dedi. Güneşi doğarken görünce de, Rabbim budur,

yaparak fal vb. boş şeylerle uğraşmanın insana mutluluk vermeyeceğini ifade eder.

Umma remmÀl u muneccimden saeÀdet ùÀlib
Uy Òalîlu'llÀha úo ehline reml ü aöteri
G 220/7 (Fedâyî, 633, 120b)

“İslâmiyetin Türkler arasında yayılması ile yeni dinin icaplarına uyularak falın bazı çeşitleri ortadan kalkmış, bazı çeşitleri de İslâmî bir renge bürünmüştür. Çünkü fal, bu çağlarda Tanrıya ümit ve güven beslenilmesini tavsiye eden bir güzel öğüt olarak yorumlanmıştır. Böylece peygamberin amcazadesi ve damadı Hz. Ali'ye ve onun ahfadından olan Ca'fer-i Sadık'a, Şeyh Muhyiddin Arabî'ye izafe edilen falnâmeler ortaya çıkmıştır” (Duvarcı, 1993, s. 12-13). Fedâyî de falnâmede Kur'ân falının Hz. Ali'den rivayet olduğunu ifade ederek, bu falı Hz. Ali'ye izafe etmiştir.

Úaçan bir işiçün úılsañ tereddüd
Yüz ur evvel óaörete úılma temeddüd

Elüñe al kelÀmu'llÀhı bî-şek
Öpüp òauùn gözüne sürme-veş çek

èAli ibni Ebî ÙÀlib rivÀyet
Úıllup eydür ki Úur'Àndan bir Àyet

Dilerseñ kim úıla müşkillerin óal
Yu âıdk u Àb ile içüñ úaşuñ evvel (Fedâyî,
8625, 125b)

Yukarıdaki beyitlerde görüldüğü gibi Fedâyî Divanı'nda yer alan “Fâl-nâme-i Kur'ân-ı Azîm” İslâmın yasaklamış olduğu “gelecekte (gaybdan) haber verme” anlamındaki fal olmayıp “herhangi bir işe başlarken bir danışma ve iyiye yorma aracı” olarak ele alınmıştır.

Fedâyî Divanı'nın Millî Ktp., No: 8625'deki nüshasının sonunda yer alan ve 78 beyit olan bu falnâme, adından anlaşılacağı gibi Kur'ân falı olup, Kur'ân harflerinin yorumlanması esasına göre yazılmıştır.

zira bu daha büyük, dedi. O da batınca, dedi ki: Ey kavmim! Ben sizin (Allah'a) ortak koştüğünüz şeylerden uzağım. Ben hanîf olarak, yüzümü gökleri ve yeri yoktan yaratan Allah'a çevirdim ve ben müşriklerden değilim.”

Şair, fahnâmenin ilk dokuz beytinde takvanın önemi, gönlün masivadan temizlenmesinin gereği, kemâle ermek için dünya malına olan hevesin bırakılması gibi çeşitli konulardan bahsettikten sonra 10-15. beyitlerde faldan önce yapılacak işleri anlatır:

Bir iş yapmak isteyen, ancak çeşitli endişeleri olan kimse, önce abdest almalı sonra Kur'ân'ı (Kelâmu'llah'ı) saygıyla eline alıp öperek yüz sürmelidir. Sırayla bir Fatiha, üç İhlâs ve Ayete'l-Kürsî'yi okuduktan sonra "Allâhümme inni tevekkeltü èaleyke ve tefe'eltü bi-kitâbike fe erinî min kitâbike mâ hüve mektÿbun fî sırrıke'l-meknÿni fî àaybike. Allâhümme ente'l-óáúúú enzil èaleyke'l-óáúúú bi-óáúúú Muóammedini'l-óáúúú"⁵ duasını okumalı ve bu duanın ardından Hz. Peygambere üç kere salavat getirmelidir.

Yukarıda anlatılanlar tamamlandıktan sonra "gönülden niyyet edilerek" Kur'ân açılmalı ve yedinci satırın ilk harfine bakılarak karşılaşılan harflerin manaları, Fedâyî'nin anlattığı şekilde tefe'ül edilmelidir. Şair, bu açıklamaların ardından elif harfinden itibaren Arap alfabesi sırasıyla tüm harflerin hangi manalara geldiğini anlatmış ve bütün harflerin açıklaması tamamlandıktan sonra, bu fahnâme ile insanların isteklerine kavuşmaları, kötülüklerden uzak olmaları ve kendi "itikadı"nın artarak isteklerinin gerçekleşmesi için dua ederek fahnâmeyi tamamlamıştır.

Harflerin hangi manalara geldiği 58 beyitte (18-75. beyitler, her harf iki beyitte) açıklanarak verilmiştir. Mesnevi nazım şekliyle yazılmış olan fahnâmenin vezni "MefÀèìlün MefÀèìlün Feèÿlün"dür. Zaman zaman aruz hatalarına da rastlanır.

Divan'daki diğer şiirlerde olduğu gibi bu metin de harekeli olduğundan kelimelerin okunuşunda harekelere riayet edilmiştir.

SONUÇ

İslâmiyet'te fal yasak olmasına rağmen, Kur'ân-ı Kerim, halk arasında bir fal bakma aracı olarak kullanılmış, bu falın (Kur'ân falı) dinî hüviyet taşıdığı düşünülerek doğru çıkma ihtimali düşüncesi yaygınlaşmıştır. Kur'ân'da yer alan ayetler, insanların arzu ve ihtiyaçları doğrultusunda yorumlanarak çok çeşitli Kur'ân falları ortaya çıkarılmıştır.

Fedâyî İslâmî inançlara bağlı, İslâmın yasaklarından kaçınan bir müslüman olarak görülmektedir. O'na göre falın insanlara mutluluk vermesi

⁵ Allah'ım sana tevekkül ettim. Senin kitabınla (olayları) iyiye yordum. Senin kitabında gayb olarak saklanan şeyleri bana göster. Sen Haksın, Hak olan Muhammed hakkı için bana hakkı (gerçeği) bildir.

mümkün değildir. Bu nedenle fal ve falcılıkla ilgili uğraşlar ehline bırakılmalı, bunlardan bir fayda beklenmemelidir.

Fedâyi Divanı'nda yer alan "*Fâl-nâme-i Kur'ân-ı Azîm*" İslâm'ın yasaklamış olduğu "gelecekte (gaybdan) haber verme" anlamındaki fal olmayıp "herhangi bir işe başlarken bir danışma ve iyiye yorma aracı" olarak ele alınmıştır.

Metnini verdiğimiz falnâme müstakil bir eser (kitap) olmayıp *Fedâyi Dîvânı*'nın sonunda yer alması bakımından dikkati çekmektedir.

Transkripsiyon çalışması yapılırken, imlâ ve noktalama yönünden bir düzeltmeye gidilmemiş, hareketlere riayet edilerek metnin orijinal hali korunmaya gayret edilmiştir. Vezin gereği yapılan müdahaleler dipnotlarda gösterilmiştir.

FÂL-NÂME-İ ÚURÈÂN-I ÈAÔÏM⁶

MefÀèilün MefÀèilün Feèylün

1. Gel iy ùÀlib dilerseñ sırr-ı MevlÀ
Açıla ãıdú ile ùut rÀh-ı taúvÀ
2. Ki taúvÀyla açılır sırr-ı bÀùn
Hem olur èaúl-ı külle rÿò mevùn
3. Düriş k'Àyîne-i dil ola ãÀfi
Görine anda nefsüñ iòtilÀfı
4. Seçesin óaúúı bÀùıldan hemÀre
Gele anuñla maúsÿduñ kenÀre
5. Bu yüzden buldı her èÀrif kemÀli
Anuñçün úodı elden mülk ü mÀlı
6. Ki ãıdú u rÿşenidür cÀna rehber
Yaúın ol rehber olma mükedder
7. Şular kim àill ü àışdan pÀk idiler
Delil-i ãuffe-i eflÀk idiler

⁶ Fedâyi Divanı, Millî Ktp., No: 8625, v. 125b-127b.

8. äoñında her birinüñ bir nişÀnı
Úılup şÀd oldı anuñla revÀnı
9. İşit imdi bu maèniden saña bir
İşÀret k'olasın işüñde mÀhir
10. Úaçan bir iş için úılsañ tereddüd
Yüz ur ol óaörete úılma temeddüd
11. Elüñe al *KelÀmu'llahı* bi-şek
Öpüp òaùùn gözüñe sürme-veş çek
12. èAli ibni Ebì ÜÀlib rivÀyet
Úılup eydür ki *Úur'Àndan* bir Àyet
13. Dilerseñ kim úlla müşkillerin óall
Yu äıdk u Àb ile iç ü ùaş⁷ evvel
14. Oúı bir *FÀùiha* üç kerre *İòLÀã*
Pes andan *Áyete'l-Kürsì* oúı òÀã
15. TamÀm it oúı bir kez bu duèÀyı
Resyl-i Óaúú'a vir üç kez äalÀyı

"AllÀhümme inni tevekkeltü èaleyke ve tefeéeltü bi-kitÀbike fe erini min kitÀbike mÀ hüve mektýbun fi sırrıke'l-meknÿni fi àaybike. AllÀhümme ente'l-óaúúu enzil èaleyke'l-óaúúa bi-óaúúı Muóammedini'l-óaúúı."

16. Bulardan äoñra niyyet úıl göñülден
Ki òÀrı gülşenüñ farú ola gülden
17. Açup el muãóafı òoş èizzet eyle
äayup yidinci äaùra diúúat eyle
18. Eger gelse elif äaùr evvelinde

⁷ Metinde "içün taşun" şeklindedir. Vezin gereği "iç ü taş" şeklinde okundu.

19. Olısar èÀúıbet maúãýd óÀãıl
Seni bil bì-şek ol maúlýba vÀãıl
20. Eger bi gelse şÀd ol iy dil-efrýz
Saña úadr ola her şeb rýz-ı nev-rýz
21. Görine menfaèatler her úibelden
İrişe bÀb-ı erbÀb-ı düvelden
22. Úaçan ti gelse tevbe úılasuñ sen
Vücýduñ pÀk ola her maèsiyetden
23. Daòı aòzen ki vardur óavfuñ aòir
Bulasın emn ü revó iy cism-i uÀhir
24. Gelürse âi beşÀretdür ÒudÀdan
Ki maófýò olasın faúr u fenÀdan
25. Virile ol úadar emvÀl ü nièmet
Üutasın şehrde anuñla şöhret
26. Eger cım olsa óarfi fÀluñ iy yÀr
MuóÀlif añlama maúãýda zinhÀr
27. İrişe gün-be-gün devlet nişÀnı
Velì ãÀóıb-saèÀdetden bil Ànı
28. Gelürse óı murÀduñ üzredür baòt
Hem iltürsin saèÀdet mülkine taòt
29. İresin yaèni bir mÀl-ı óelÀle
Ya mirÀâ ola yÀ Óáu'dan nevÀle
30. Eger òı gelse zinhÀr olma úahel
Yüzüñ Óáu'dan yaña ùut úaldurup el
31. Taãadduú it gücüñ yitdükce tiz ol

- Ki saña bulmaya òavf u óaùar yol
32. Olursa dÀl aña úllàl delÀlet
Bu işden irmeye saña melÀlet
33. Olasın èÀúibet bir devlet ıssı
Úul ola saña her bir nièmet ıssı
34. Eger òÀl ola bil òayr oldı fÀluñ
Anı úo k'arta yÀ eksile mÀluñ
35. Velì úahr ire Óaú'dan düşmenüñe
İrişdürmeye yÀd el dÀmenüñe
36. Úaçan rı gelse iy yÀr-ı òaberdÀr
Muóáuúáu bil ki üstüñde naôar var
37. Dime ki iresin bir bü'l-fuøýla
Velìkin iresin bir gün úabýle
38. Eger olursa zi ey mürteci sen
Olursın devlet ehliyle neci sen
39. Úıla Óaú ãadr u úadrüñ ãÀf u èÀli
Olasın hem bir il üstine vÀli
40. Ve'ger sìn olsa ãÀf it niyyetüñi
Ki arturmaya òavf u şiddetüñi
41. äaúın bed niyyet ile olma èÀmil
Dilerseñ k'olasın işüñde úÀmil
42. Eger fÀluñda olsañ şine dudaş
MurÀd atına bindüñ çatmaàl kaş
43. Ki bir ehl-i saèÀdetden maèÀda
İrişüp ola her úÀruñ küşÀde
44. Gelürse óarf-i äÀd ammÀ óaöer úll
Olursa mümkün ol işden güöer úll

45. Ki òavf iriřmeye her dem èadydan
Saña iy dïst geç bu arzýdan
46. Olursa øÀd olan emrüñde ãÀdır
Olursın geri ol iş üzre úÀêir
47. Velì äabreyle taècìl itme iy yÀr
Taãadduú it gücüñ yitdükce zinhÀr
48. Eger úı gelse bilgil iy úarındař
Olursın bir òaúarlı işe dudaş
49. İderseñ òayr iriřürsün amÀna
Ve'ger'ni dÀd alur senden zamÀne
50. Olursa ôı gelen fÀluñda bì-şek
äafÀ kesb idersin ùutma şek dek
51. Ki yaèni cümle ÀmÀl u àanÀéim
İrişür dek sen ol emrüñde úÀéim
52. Eger èayn ola Óaú'dan bil naãibüñ
DiyÀnetdür kemÀlidür óabibüñ
53. Daòı taúvÀ ire sende kemÀle
Üt aldanma bu fÀni mülk ü mÀla
54. Ve'ger àayn ola bu remzi işit hem
Ne mÀluñ arta dir ne devletüñ kem
55. Velì keřf ola ol kÀr-ı òÀfiden
Ki gizlerdüñ anı her müddeèiden
56. İşit fÀluñda fi gelse èalÀmet
Budur kim var işüñde bir melÀmet
57. İrer göñlünde bir úoròu bu işden
Óaöer úıl nie gün yÀd u biliřden

58. Eger olursa óarf-i niyyetüñ úÀf
BeşÀretdür saña úıl göñlüñi ãÀf
59. İrişür bu firÀú Àòir viãÀle
Mübeddel olur ol óÀl özge óÀle
60. Eger kÀf ola bil iy merd-i ùÀlib
Olur devlet nüòyset üzre àÀlib
61. MurÀduñca úıla Óaú işün ÀsÀn
Ola hem sözlerüñ maúbýl-i insÀn
62. Eger lÀm olsa düşmez ãoñı nÀfiè
èAdýdan bir óuãýmet ola vÀúie
63. Gücüñ yitdükce ger úılsañ taãadduú
İrişe iki cÀnibden teşevvuú
64. Eger mím olsa iy yÀr-ı sebük-bÀr
MurÀduñ bil müyesser úıla áaffÀr
65. Úapuñda cümle maùlybuñ müheyyÀ
Olup óıú u óasedden ola aèdÀ
66. Eger nýn olsa zinhÀr olmaya òıl
Bu işe k'olmaya ùutduúca èÀúıl
67. Óaõer úıl úılmasın dirseñ melÀmet
Seni düşmenler iy ehl-i selÀmet
68. Eger vÀv ola RezzÀúuñdan Àòir
İrişe hem bu işde rızú-ı vÀfir
69. Her yöñden ala her dem naãib aç⁸
Ölince olmayasın òalúa muótÀc
70. Eger hı olsa bilgil fÀluñı saèd
Daòı teşvişe virme cÀnı min-baèd

⁸ Vezin bozuk.

71. K'irişür çün senüñdür vaút u nevbet
ÒudÀdan bì-takÀØÀ cÀh u devlet
72. Gelürse lÀm-elif fÀluñda zinhÀr
Üşenme úahr ider aedÀñı ÚahhÀr
73. Olursa niyyetüñ emrüñe vÀfıú
Düşer ol buña bu aña muvÀfıú
74. Eger yi olsa bilgil bu işÀret
Getürür saña bir àaybì beşÀret
75. Olursın anuñile şÀd u òandÀn
Virür mülkin kime dilerse SübóÀn
76. İlÀhi uşbu ãuóf-ı muóteremden
Kim isterse murÀduñ vir ger senden
77. Daòı anlar ki ùutar ãıdú ile pÀk
Emın it her òubâdan úılma àam-nÀk
78. FidÀyi'nüñ hem artur iètiúÀduñ
Ki anuñla bula her dem murÀduñ

KAYNAKLAR

- Abdurrahman Hibrî, *Enisü'l-Müsâmirîn*, Süleymaniye Ktp., Reşif Ef., No: 616.
- Ahdî, *Gülşen-i Şu'arâ*. Süleymaniye Ktp., Halet Ef. Eki No: 107.
- Büyük Türk Klâsikleri*, 3, (1986). Zâtî, 289-298. İstanbul: Ötüken-Söğüt Yayınları.
- Canım, R. (1995). *Başlangıçtan Günümüze Edirne Şairleri*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çelebioğlu, A. (1979). Kıyafe(t) İlmi ve Akşemseddinzade Hamdullah Hamdi ile Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın Kıyafetnameleri. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi*, Erzurum, 10, (Özel Sayı), 305-347.
- Dumarık, M. (1969). *Fedâyî Divanı (Gazeller)*, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yayınlanmamış Mezuniyet Tezi, İstanbul.
- Duvarcı, A. (1993). *Türkiye'de Falcılık Geleneği İle Bu Konuda İki Eser: "Risâle-i Falnâme-i Lî Ca'fer-i Sâdık" ve "Tefe'ülnâme"*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Erdemir, A. (1998). *Anadolu Sahası Müsikîşinas Divan Şâirleri*, Ankara: Türk Sanatı ve Eğitimi Yayınları.
- Erengül, G. (1970). *Fedâyî Divanı (Kasideler ve Diğer Şiirleri)*, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yayınlanmamış Mezuniyet Tezi, İstanbul.
- Ersoylu, H. (1981), Fal, Falnâme ve Fâl-ı Reyhân-ı Cem Sultan. *İslâm Medeniyeti Mecmuası*, 4/2, 69-81.
- Ertaylan, İ. H. (1951), *Falnâme*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Fedâyî Divanı*, Milli Ktp., No: 8625.
- Fedâyî Divanı*, Süleymaniye Ktp., Hekimoğlu Ali Paşa, No: 633.
- İpekten, (v.d.), (1988). *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Kara, İ. (1979), Fal, Falnâme. *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 3, 153-155.
- Kur'ân-ı Kerim ve İzahlı Meâl-i Alisi*, Haz: A. Fikri Yavuz, İstanbul, 1981: Sönmez Neşriyat.
- Kurnaz, C. (1983). XVI. Asır Şairlerinden Zâ'îfî'nin 'Fal-ı Murgan'ı. *Şükri Elçin Armağanı*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Levend, A. S. (1980), *Divan Edebiyatında Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar, Mevhumlar*, İstanbul: Enderun Yayınevi.
- Macdonald, D. B. (1977). Falnâme. *İslam Ansiklopedisi*, 4, 449-450.

- Mermer, A. (2002). XVI. Yüzyıl Dîvân Şâiri Fedâyî ve İki Bahr-i Tavîli. *İlmî Araştırmalar*, 14, 121-129.
- Peremeci, O. N. (1940). *Edirne Tarihi*, İstanbul: Edirne ve Yöresi Eski Eserleri Sevenler Kurumu Yayınları.
- Sezer, S. (1998). *Osmanlı'da Fal ve Falnameler*, İstanbul: Milliyet Yayınları.
- TA (1968). Fal, Falcılık. *Türk Ansiklopedisi*, 16, 90-91.
- TDEA (1979). Fedâyî. *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 3, 175.
- TYDK (1947). *İstanbul Kitaplıkları Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu*, XII-XVI. Asır, 1, 145-146, İstanbul.
- Uzun, M. (1995). Falnâme. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 12, 141-144.
- Zebidi, Z.A. (1978). *Sahih-i Buhari Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi*. A. Naim (Mütercim), 12, 92, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.